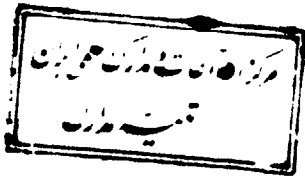


بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٢٩٧٠٩

۱۳۷۸ / ۲ / ۲۰



دانشگاه شهید بهشتی

دانشکده حقوق

پایان نامه

برای اخذ درجه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

موضوع

جرم توقیف و حبس توسط افرادی عادی در
قانون مجازات اسلامی (تعزیرات)

استاد راهنما

دکتر منوچهر خزانی

استاد مشاور

دکتر محمد علی اردبیلی

نگارش

غلامحسین کهریزی

سال تحصیلی: ۱۳۷۶-۱۳۷۷

۳۳۸۳/۲

۲۹۷۰۴

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۲	مقدمه
۷	فصل اول - کلیات
۸	مبحث اول - آزادی و مسائل مربوط به آن
۸	الف - مفهوم کلی آزادی
۱۰	ب - تعریف آزادی رفت و آمد (آزادی تن)
۱۲	ج - ارزش و اهمیت آزادی
۱۳	اول - اهمیت آزادی از دیدگاه اندیشمندان
۱۴	دوم - اهمیت آزادی از دیدگاه اسلام
۱۷	د - حدود آزادی‌های فردی
۲۰	مبحث دوم - سیر تاریخی بازداشت و حبس غیرقانونی در ایران
۲۱	الف - در ایران باستان
۲۴	ب - پس از رواج اسلام
۳۲	فصل دوم - عناصر متشکله بازداشت و حبس غیرقانونی
۳۵	مبحث اول - عنصر قانونی
	وجوه افتراق احکام جرم توقیف و حبس از سوی افراد عادی در قوانین سابق
۴۰	ولاحق

صفحهعنوان

۴۰	الف - مقایسه ماده ۱۹۳ ق.م.ع با ماده ۷۱ ق.ت سابق
۴۱	ب - مقایسه ماده ۷۱ ق.ت سابق با مواد ۵۸۳، ۵۸۴ و ۵۸۵ ق.ت لاحق
۴۳	مبحث دوم - عنصر مادی
۴۳	الف - فعل مرتکب
۴۳	ب - مصادیق فعل مرتکب
۴۴	اول - توقیف
۴۷	دوم - تحت نظر بودن
۵۰	سوم - دستگیر کردن
۵۵	تفاوت دستگیری و بازداشت
۵۵	چهارم - جلب
۵۷	پنجم - احضار
۵۹	ششم - حبس
۶۳	تفاوت بازداشت و حبس
۶۴	هفتم - اخفاء به عنف
۶۸	هشتم - آدم ربایی
۶۹	ج - اوصاف و شرایط فعل مرتکب
۷۰	اول - مخالف قانون بودن سلب آزادی رفت و آمد افراد
۷۱	دوم - عدم وجود حکم مقام صلاحیتدار

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۷۲	۱- مورد از موارد قانونی توقیف نیست اما کسیکه مرتکب عمل شده به امر آمر قانونی اقدام به توقیف نموده است.....
۸۶	۲- مورد از موارد قانونی توقیف است اما توقیف کننده صلاحیت قانونی یا حکمی از طرف مقامات صلاحیتدار ندارد.....
۹۱	سوم - عدم رضایت مجنی علیه
۹۲	د - خصوصیت مرتکب
۹۵	ه - خصویت مجنی علیه
۹۵	اول - حیات مجنی علیه
۹۵	دوم - آزاد بودن قبلی مجنی علیه یا توقیف او بطور قانونی
۹۶	سوم - فقدان تفصیر قبلی مجنی علیه
۹۶	و - موضوع جرم
۹۷	ی - وجود رابطه سببیت بین فعل فاعل و سلب آزادی فرد
۹۸	مبحث سوم - عنصر معنوی
۹۸	الف - سوء نیت عام.....
۹۸	ب - سوء نیت خاص
۹۹	ج - علم
۹۹	اول - علم مرتکب به جرم بودن عمل ارتكابی
۹۹	دوم - علم مرتکب به وجود شرایط لازم جهت تحقق جرم

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱۰۰	سوم - علم مرتکب به هویت و شخصیت مجنی علیه
۱۰۰	د - انگیزه
فصل سوم - مجازات و کیفیات مخففه و مشدده، معاونت در جرم و تأثیر گذشت	
۱۰۱	شاکي
۱۰۲	مبحث اول - مجازات و کیفیات مخففه و مشدده
۱۰۳	الف - کیفیات مخففه
۱۰۷	ب - کیفیات مشدده
۱۱۳	مبحث دوم - معاونت در جرم
۱۱۴	الف - معاونت براساس ماده ۵۸۴ ق.ت
۱۱۴	ب - معاونت براساس ماده ۴۳ ق.م.ا
۱۱۶	مبحث سوم - تأثیر گذشت شاکي
فصل چهارم - تدابیر قانونی به منظور جلوگیری از وقوع یا تداوم بازداشت و	
۱۲۱	حبس غیر قانونی
۱۲۲	مبحث اول - جرایم پیش بینی شده
	الف - عدم استماع تظلمات محبوسین و توقیف شدگان توسط ضابطان دادگستری و
۱۲۳	مأموران انتظامی

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱۲۵	ب - عدم رسیدگی به شکایات و تظلمات محبوسین و توقیف شدگان توسط مقامات قضایی
۱۲۶	ج - عدم پذیرش زندانی یا توقیف شده بدون اخذ برگ بازداشت یا حکم محکومیت
۱۲۹	مبحث دوم - عوامل موجهه
۱۳۰	الف - بازداشت مهاجم در مقام دفاع مشروع
۱۳۳	ب - بازداشت در مقام اضطرار
۱۳۴	ج - دفاع مشروع در برابر بازداشت غیرقانونی
۱۴۰	ه - بازداشت مرتکب جرم مشهود توسط افراد عادی
۱۴۲	ی - بازداشت مرتکب جرم در مقام امر به معروف و نهی از منکر
۱۴۴	نتیجه گیری
۱۵۵	منابع و مأخذ

علائم اختصاری

۱- ق. آ. د. ک: قانون آیین دادرسی کیفری

۲- ق. آ. د. م: قانون آیین دادرسی مدنی

۳- ق. ا. ج. ا. ا: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۴- ق. ت: قانون تعزیرات

۵- ق. ت. د. ع. و. ا: قانون تشکیل دادگاههای عمومی و

انقلاب

۶- ق. م. ا: قانون مجازات اسلامی

مقدمه

آزادی موهبتی خدادادی و یکی از بارزترین حقوق طبیعی و اولیه انسانهاست و مقامی بس والا و ارزشمند نزد آدمیان دارد تا آنجا که در طول قرون و اعصار جانهای فراوان به راهش نهاده و سرها برایش بالای دار رفته و همیشه از جمله بحث‌انگیزترین نهادها به شمار می‌رفته است لکن باید توجه داشت که ارزش و اهمیت آزادی زمانی متجلی می‌گردد که کاربرد عملی داشته و انسان از آن بهره‌مند گردد.

یکی از انواع آزادی، آزادی تن آدمی است که براساس آن انسان می‌تواند هرکجا که بخواهد رفت و آمد نماید، بطوری که هیچ‌کس مانع وی نشود و راه را بر او نبندد، جز در مواردی که قانون مقرر کرده باشد، این آزادی پایه و شالوده سایر حقوق و آزادیهای آدمی است زیرا وقتی تن انسان آزاد و با تأمین نداشته باشد استفاده از سایر حقوق و آزادیها نیز برای او مفهومی نخواهد داشت، تمتع و بهره‌مندی از این آزادی وقتی میسر می‌شود که تضمین گردد و تعدی و تعرض بدان ممنوع و متعدی به آن به نحو مقتضی سرکوب شود والا هرچه اهمیت و ارزش آن برای افراد بیشتر تشریح گردد، حسرت و اندوه نداشتن و از دست دادن آن نیز بر ایشان افزونتر می‌گردد. از این‌روست که باید آزادی تن تضمین و از تعرض و تعدی مصون باشد.

این نوع آزادی بسان سایر آزادیها از دیرباز مورد حمایت قرار گرفته و امروزه نیز اعلامیه‌های جهانی مربوط به حقوق بشر و قوانین اساسی و عادی کشورهای مختلف به طرق گوناگون از آن حمایت می‌کنند و تضمیناتی نیز برای حفظ و رعایت آن قائل شده‌اند. در قوانین و حقوق جزای اختصاصی جهت حفظ مصالح و منافع اجتماعی و فردی

جرایم تحت عنوانین: جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی مملکت، جرایم علیه آسایش عمومی، جرایم علیه اموال و مالکیت و جرایم نسبت به اشخاص (شامل: صدمات بدنی و صدمات معنوی) مورد تقسیم‌بندی قرار می‌گیرند، هرکدام از این عناوین تعدادی از جرایم پیش‌بینی شده در قوانین جزائیی را در برمی‌گیرند، سلب آزادی تن در زمره جرایم علیه معنویت اشخاص قرار دارد و به همین دلیل متعرض سایر انواع جرایم نمی‌شویم. جرایم علیه معنویت، جرایمی هستند که ضرور و زیان حاصل از آنها متوجه روح و روان و معنویت افراد می‌باشد، این نوع جرایم بر دو دسته‌اند:

□ دسته اول جرائمی هستند که با جبر و عنف مادی همراه نمی‌باشند و از طریق لفظ و نوشته صورت می‌گیرند و موجب زیان روحی و معنوی اشخاص می‌شوند مثل افتراء توهین، نشر اکاذیب و

□ دسته دوم جرائمی هستند که با جبر و عنف مادی همراهند مثل هتک حرمت منزل، اخذ اقرار به عنف، ربودن اشخاص، جرایم علیه آزادی و... آزادی شامل آزادی تن و روان می‌باشد پس جرایم علیه آزادی در برگیرنده جرایم علیه آزادی روان و جرایم علیه آزادی تن می‌باشد.

سلب آزادی رفت و آمد بطور غیرقانونی، تعرض به آزادی تن بوده و موضوع اصلی بحث ما را تشکیل می‌دهد علی‌رغم اهمیت و حساسیت این نوع آزادی و به رغم حمایت‌ها و تضمینات حقوقی، قانونی، مذهبی و اخلاقی از آن، همیشه مورد تعرض نیز بوده‌است، این تعرض به طرق و انحاء گوناگون از سوی مقامات و مأمورین دولتی و با افراد عادی صورت می‌گیرد، چنین تعدی و تعرضی عوارض زیانبار و شکننده‌ای را در پی دارد

و چنانچه بازداشت و حبس ناموجه و به ناحق باشد این عوارض مضاعف خواهد بود و جامعه باید در انتظار انتقام جویی چنین افرادی باشد، باید توجه داشت که دشمنان آزادی در طول تاریخ بسیار بوده و متأسفانه اهرمهای قدرت و تجهیزات لازم را برای محو آزادی در اختیار داشته و دارند. از سوی دیگر آزادی انسان به ویژه آزادی تن وی بسیار ظریف، شکننده و آسیب پذیر است و همین امر ضرورت حمایت از آن را دوچندان می سازد.

ارزش و اهمیت فوق العاده آزادی تن و وضعیت دوگانه حمایت و تعرض به آن، از انگیزه های ما در نگارش این رساله بوده بویژه اینکه تاکنون تحقیق جامعی در این خصوص به عمل نیامده است.

استادان محترم و اهل فن طی مقالات پراکنده ای به این مهم پرداخته، حتی رساله ای هم تحت عنوان «توقیف احتیاطی» در این خصوص تألیف گردیده و اخیراً نیز کتابی تحت عنوان «بازداشت و حبس در حقوق ایران» بقلم دکتر هوشنگ ناصرزاده نگارش یافته است، هرکدام از این موارد در جای خود در خور استفاده و ارجح و احترام است اما اکثراً از دید آیین دادرسی کیفری بدان پرداخته و آنگونه که اهمیت موضوع ایجاب می کند و چنانکه باید، از لحاظ ماهوی مورد بررسی قرار نگرفته است. در چند کتاب معدودی هم که درباره حقوق جزای اختصاصی بوسیله استادان بزرگوار تألیف شده به لحاظ طبیعت و بافت تألیفات مذکور مجال پرداختن به جنبه های مختلف این امر وجود نداشته و بطور یکجا و متمرکز توأم با تحلیل و تفصیل بدان پرداخته نشده است لذا خلایق در این میان مشاهده می گردید که این امر نگارنده را واداشت تا در حد توان خود در این زمینه به تحقیق بپردازد. در رساله حاضر از شیوه کتابخانه ای و گردآوری، تطبیق و تلفیق استفاده شده و علاوه بر

استفاده از کتابهای معدود خویش از کتابخانه مرکزی دانشگاه تربیت مدرس، کتابخانه دانشکده حقوق دانشگاه تهران، کتابخانه دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی و کتابهای شخصی پاره‌ای از دوستان و آشنایان یادداشت برداری شده و پس از گردآوردن مطالب مورد نظر به تطبیق، تلفیق و تجزیه و تحلیل این موارد پرداخته و در نهایت شروع به نگارش رساله نمودیم، در این تحقیق با توجه به عنوان آن که جرم توقیف و حبس توسط افراد عادی می‌باشد، قبل از پرداختن به موضوع اصلی بحث، بدو در فصل اول کلیات مورد بحث قرار گرفته، ابتدا به آزادی و مسائل مربوط به آن شامل مفهوم، اهمیت و حدود آن اشاره شده و بعد از آن سابقه بازداشت و حبس غیرقانونی در ایران بررسی گردیده است.

در فصل دوم به عناصر تشکیل دهنده جرم پرداخته‌ایم، ابتداء عنصر قانونی جرم مورد اشاره واقع شده، سپس عنصر مادی و مسائل مرتبط با آن بیان گردیده و بالاخره عنصر معنوی آن بررسی شده است. در فصل سوم مجازات جرم و کیفیات مخففه و مشدده مربوط به آن بیان شده، در ادامه معاونت در این جرم و طرق آن بررسی شده و سپس تأثیر گذشت شاکی در این جرم در قوانین فعلی مورد توجه قرار گرفته است. فصل چهارم رساله در ارتباط با تدابیری است که قانونگذار به منظور جلوگیری از وقوع یا ادامه این جرم پیش‌بینی نموده است ابتداء جرائمی که قانونگذار در این خصوص پیش‌بینی و وضع نموده مورد توجه واقع شده و بعداً عوامل موجهه‌ای را که برای جلوگیری از وقوع یا تداوم جرم منظور کاربرد دارند مورد بحث و بررسی قرار داده‌ایم.

هرچند در گردآوری این رساله، در حد توان خود کوشش و دقت لازم را به کار برده‌ایم

اما بدون شک عاری از عیب و نقص نمی‌باشد و از این‌رو از استادان محترم و اربابان اندیشه و خرد تمنای ارشاد، یاری و اغماض داریم، برخویش لازم می‌دانیم که از زحمات چندین ساله استادان گروه جزا و جرم‌شناسی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی بالاخص جناب آقای دکتر منوچهر خزانلی به‌عنوان استاد راهنما و جناب آقای دکتر محمدعلی اردبیلی به‌عنوان استاد مشاور ما در این رساله صمیمانه تشکر و قدردانی نموده و برایشان امید سلامت، دوام حیات و موفقیت داریم.

فصل اول

کلیات

موضوع بحث ما در این رساله تعرض به آزادی تن انسان می‌باشد، این موضوع عمدتاً ذیل فصل دهم از قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) تحت عنوان تقصیرات مقامات و مأمورین دولتی پیش‌بینی شده، قانونگذار ماجرایم مرتبط با سلب آزادی تن را جزء امور تعزیری می‌داند (ماده ۱۲ ق.م.ا) قبل از ورود به قسمت اصلی بحث اشاره‌ای اجمالی به آزادی انسان و موضوعات مربوط به آن ضروری می‌نماید.

مبحث اول - آزادی و مسائل مربوط به آن

الف - مفهوم کلی آزادی

در لغت برای آزادی، معانی متعددی ارائه شده، در لغت‌نامه دهخدا آزادی به «حریت، اختیار، قدرت عمل و ترک عمل و قدرت انتخاب» معنی شده است. در اصطلاح نیز این واژه چنین تعریف شده است: «آزادی حالتی است در انسان که به موجب آن شخص می‌تواند آن طور که اراده کند رفتار نماید و این در مواردی است که قوانین الزامی (امرونی) وجود نداشته باشد...»^(۱)

در یک مورد دیگر آزادی اینچنین تعریف گردیده:

«مقصود از آزادی، داشتن اختیار تن و روان در حدودی است که قوانین اساسی و عادی برای اشخاص شناخته‌اند»^(۲) در تعریف دیگری چنین آمده است: «آزادی به معنی حق و اختیار و بطور کلی مستقل و مختار بودن شخص در گزینش اعمال و رفتار خود می‌باشد

۱ - جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، شماره ۲۱۶، ص ۳۰.

۲ - پاد، ابراهیم، حقوق کیفری اختصاصی، ج ۱، ص ۲۱۸.